

Asia: VN/12531/2021

LAUSUNTOPYYNTÖ VAMMAISPALVELULAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUKSESTA

Lausunnonantajan tausta

1. Vastajan taustaorganisaatio

Joku muu [SDP]

Yleistä hallituksen esitysluonnoksesta

2. Ovatko esitysluonnoksen pykälät selkeitä?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Tarkoituksipykälä on selkeä, soveltamispykälässä on liikaa tulkinnanvaraa. Vuorovaikutus -käsitettä ei ole määritelty, ja sen merkityksissä on eri tieteenaloilla erilaisia painotuksia.

Teksti muodot oltava suoria laissa eikä käyttää mm. konditionaalia. Nyt esitys teksteissä on käytetty liikaa konditionaaleja, esim. "Jotta vammaisen henkilön itsemääräämisoikeus ja osallisuus voisivat toteutua, vammaisen henkilön olisi saatava tarvittaessa riittävä tuki osallistumiseen ja oman tahtonsa ilmaisemiseen sekä valintojen tekemiseen koko prosessin ajan." Konditionaalin käyttö pehmentää ilmaisua ja antaa soveltajalle väärän viestin lain velvoittavuudesta.

3. Tukevatko pykälien perustelut hyvin lain soveltajaa?

Eivät pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lakiesityksestä puuttuu tärkeitä mainintoja YK:n vammaisten henkilöiden yleissopimuksesta ja sen valinnaisesta lisäpöytäkirjasta. Yleisperusteluissa ei viitata lainkaan YK:n vammaisyleissopimuksen oikeusturvaa koskeviin artikloihin. Suomi on sitoutunut myös YK:n vammaisyleissopimuksen valinnaiseen lisäpöytäkirjaan. Se mukaisesti Suomi on myös sitoutunut lisäpöytäkirjan tarkoittaman YK:n vammaiskomitean kommenttien suosituksiin. Näitä kommentteja esitellään yleisperusteluissa aivan liian vähän.

4. Vahvistaako esitys vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lain tarkoituspykälä edistää yhdenvertaisuutta. Ongelmaksi muodostuu se, miten tarkoitus toteutuu soveltamisalan määrittelyssä, miten se konkretisoituu vammaisen henkilön osallisuudessa päätöksentekoon ja miten erityispalvelut määritellään.

Osa vammaisista henkilöistä toimii subjektina järjestäessään palveluita henkilökohtaisen avun kautta. Heillä on itsellä päätösvalta eikä sitä rajoiteta ylä- tai ulkopuolelta. Erityisesti kehitysvammaiset ja autismikirjon ihmiset eivät omaa subjektiivista oikeutta heille välttämättömien (huomaa perustuslain 19§), elämänmittaisten palveluiden järjestämistapaan. He joutuvat tyytymään ja olemaan objektina viranomaisten järjestäessä heidän palveluja hankintalain mukaisella kilpailuttamismenettelyllä. He eivät myöskään omaa perustuslain 21 §:n ja YK:n vammaisyleissopimuksen 13 artiklan takaamia yhdenvertaisia oikeussuojakeinoja hankintaprosessissa. Heillä on käytössä eriytyvä oikeussuojatien erotuksena viranomaisten ja päätöksentekijöiden sekä palveluntuottajien oikeussuojatiestä. Sen käyttäminenkin on hyvin epävarmaa, koska kehitysvammaiset ja autismikirjon ihmiset eivät saa tiedoksi hankintapäätöstä eivätkä välttämättä edes saa tietoonsa, että tällainen kilpailutus on meneillään. Yhtään tällaista eriytyvän oikeus suojatien valitusta ei ole edennyt Korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Näissä kilpailutuksissa kuitenkin määritellään kehitysvammaisten ja autismikirjon ihmisten elämää hyvinkin yksityiskohtaisesti. Vaikka kilpailutukset eivät perustu em. ihmisten avun ja tuen tarpeisiin ja osallisuuteen.

Jos soveltamisala on tulkinnanvarainen, niin laki ei lisää yhdenvertaisuutta. Yleisperusteluissa ei ole tasapuolisesti tuotu esiin kaikkia ryhmiä, esimerkiksi väliinpuotoajiin kuuluvia neuropsykiatrisen kirjon lapsia. Henkilökohtaisen avun voimavaraedellytys on ongelmallinen eikä edistä yhdenvertaisuutta. Eri tavoin vammaisten lasten tai aikuisten itsemäärääminen ei toteudu yhdenvertaisesti.

Seuraavassa on siitä, miten lakiluonnoksessa lisätään eriarvoisuutta maksujen kautta:

Luonnoksen mukaan vammaispalvelulain tarkoituksena on toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista sekä ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä. Lain tarkoitus on hyvä ja kannatettava.

Marinin hallitusohjelman tavoitteena on, että Suomi on entistä tasa-arvoisempi ja yhdenvertaisempi maa, jossa luottamus lisääntyy ja jokainen ihminen on arvokas. Ohjelman mukaan Ihmisten hyvinvointi-, terveys- ja tuloeroja kavennetaan ja osallisuutta lisätään. Suomi edistää ihmisoikeuksia, hyvinvointitaloutta ja edellytyksiä ihmisen hyvälle elämälle läpi koko elämänkaaren. Ihmisillä on mahdollisuus hyvinvointia tukeviin valintoihin. Hallitusohjelman tavoitteissa kirjataan: ”Köyhyys- ja syrjäytymisriski koskettaa ihmisiä entistä laajemmin. Hallitus puuttuu tähän määrätietoisesti. Erityisesti eläkeläisten ja lapsiperheiden köyhyyttä ja köyhtymistä vähennetään kehittämällä samanaikaisesti etuuksia ja palveluita. Tavoitteena on huolehtia kaikkien suomalaisten elintason kehityksestä ja tasaisemmasta tulonjaosta. Otetaan huomioon entistä paremmin huono-osaisuuden

riskitekijät.” Edelleen hallitusohjelmassa kirjoitetaan: ”Uudistetaan asiakasmaksulaki tavoitteena hoidon esteiden poistaminen ja terveyden tasa-arvon lisääminen muu muassa maksuttomuutta laajentamalla ja kohtuullistamalla maksuja.” Pidämme välttämättömänä, että nämä tavoitteet otetaan huomioon myös vammaisten erityispalveluja koskevassa laissa määriteltäessä palvelujen sisältöjä ja asiakasmaksuja. Vammaisten ihmisten palvelujen ja elinympäristön lähtökohtana tulee olla ihmis- ja perusoikeuksien toteutuminen.

Yhteiskunnallinen eriarvoisuus heijastuu ihmisten elämään monin tavoin. Eriarvoisuus ilmenee eroina väestöryhmien terveydessä ja osallisuudessa. Yksi eriarvoisuuden ilmenemismuodoista on köyhyys. Suomessa köyhyysriski on vammaisilla huomattavasti suurempi kuin vammattomilla. Köyhyyden riskitekijöinä työikäisillä on vamma ja sen haitta-aste. Erityisesti vammaiset naiset, ikääntyneet vammaiset ja kehitysvammaiset ovat köyhyysriskin ryhmiä. Vammaisten ihmisten heikko työmarkkina-asema edistää köyhyyttä ja syrjäytymistä sekä rajoittaa osallisuutta yhteiskuntaan.

Syntymästään asti vammaisen ja ei-vammaisen henkilön välillä on pysyvä epätasa-arvo taloudellisen aseman ja yhteisöllisten osallistumismahdollisuuksien suhteen. Vammaisiin kohdistuvat koko elämänmittaiset elinkustannukset ovat huomattavasti suuremmat kuin terveillä. Jos vammainen ihminen ei vammansa vuoksi pysty työhön tai työllisty, hän joutuu elämään koko elämänsä takuueläkkeen ja tukien varassa.

Ihmisoikeuskeskus ja Vammaisfoorumi ry toteuttivat yhdessä kyselyn keväällä 2018 selvittääkseen, miten YK:n vammaisyleissopimuksen oikeudet toteutuvat vammaisten henkilöiden arjessa. Tutkimuksen mukaan vammaisten ihmisten köyhyys voi olla neljä tai viisi kertaa yleisempää kuin köyhyys yhteiskunnassa muuten. Kyselyn mukaan noin kolmanneksella vastaajista vaarantuivat köyhyyden vuoksi mm. terveydenhuolto, välttämättömät lääkkeet ja hoitotarvikkeet, perhe- ja ystävyys-suhteiden ylläpito ja liikkuminen kodin ulkopuolella. Köyhyyden kokemus on yhteydessä osallistumisaktiivisuuteen. Mikäli vastaaja on kokenut köyhyyttä, osallistuminen yhteiskunnallisiin toimintoihin on heikompaa. Antti Teittisen ja Tuija Korpelan vastikään Kelalle tekemä selvitys tukee edellisen kyselyn tuloksia vammaisten henkilöiden yleisesti kokemasta köyhyydestä. Vammaisetuksien saajat saavat perustoimeentulotukea yleisemmin kuin muu väestö. Erityisesti työikäiset vammaisetuksien saajat saavat perustoimeentulotukea huomattavan yleisesti, vaikkakin heistä puolet lyhytaikaisesti.

Keskeinen köyhyyttä, syrjäytymistä ja sosiaalista osallisuutta rajoittava tekijä on vammaisten ihmisten heikko työmarkkina-asema. Esimerkiksi jos päivätoimintaan osallistuvat eivät voi toimintarajoitteensa takia osallistua työhön, niin sitä kautta ei ole odotettavissa köyhyyden vähenemistä heidän kohdallaan tulevaisuudessakaan.

Vammaisen ihmisen köyhyydessä on läsnä kaikki EU:n komission viisi köyhyyden ulottuvuutta: sosiaalisen osallistumisen estävä köyhyys, tietyn tulorajan alle jäävät tulot, alhainen sosiaalinen status, etuus- ja hyväntekeväisyysriippuvuus sekä elintasoköyhyys, jolloin henkilö ei voi tyydyttää perustarpeitaan. Lain sisältöä ja niihin liittyviä maksuja määriteltäessä on huolehdittava, että köyhyyttä ei vahvisteta millään ulottuvuudella, koska se heijastuu myös vammaisen ihmisen muihin köyhyyden osa-alueisiin.

Kun eri väestöryhmien väliset erot mahdollisuuksien ja resurssien saatavuudessa kasvavat, kasvaa myös eriarvoisuus. Eriarvoistuminen on mahdollisuuksien ja resurssien puutetta. Eriarvoistuminen on lähtökohtaisesti siitä luopumista, että ihmisarvo on kaikille samanlainen, luovuttamaton itseisarvo. Vammaiset ihmiset tarvitsevat kaikille kuuluvien, universaalien palvelujen lisäksi

kohdennettua tukea ja toimia, jotta he pääsevät mukaan. Tuen tavoitteena on mm. edistää vammaisten ihmisten mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan sen täysivaltaisina jäseninä. Eriarvoisuuden ja köyhyyden vähentämisessä riittävän toimeentulon turvaaminen on tärkeää. Jokaisella vammaisella ihmisellä pitää olla yhdenvertaiset mahdollisuudet onnistua, ja jokaiselle vammaiselle ihmiselle kuuluu kokemus osallisuudesta ja merkityksellisyydestä osana yhteiskuntaa.

YK:n vammaissopimuksen mukaan köyhyydessä eläville vammaisille henkilöille ja heidän perheilleen tulee varmistaa valtion tuki vammaisuudesta aiheutuviin kuluihin, jotka liittyvät muun muassa riittävään koulutukseen, neuvontaan, rahalliseen tukeen ja tilapäishoitoon. Sopimukseen sitoutuneiden on tunnustettava vammaisten henkilöiden oikeus riittävään omaan ja perheittensä elintasoon ja toteutettava asianmukaiset toimet tämän oikeuden toteutumisen turvaamiseksi ja edistämiseksi ilman syrjintää vammaisuuden perusteella.

Pidämme tärkeänä, että yhdenvertaisuuden lisäämiseksi ja eriarvoisuuden vähentämiseksi vammaiselta henkilöltä ei tule periä maksua sellaisista, vammaisuuden vuoksi välttämättömistä ja toistuvasti tarvittavista palveluista, joita muut henkilöt eivät tarvitse ja joista heille siten ei aiheudu kustannuksia. Tämä on otettava huomioon esimerkiksi myös näihin palveluihin liittyvissä matkoissa, joita henkilö tarvitsee voidakseen käyttää palvelua.

5. Lisääkö esitys vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lain tarkoitukseen on lisätty asiakkaan etu, jonka tulisi toteutua kaikissa päätöksissä, joita palveluista tehdään.

Lakiluonnoksessa on palveluja, joiden avulla on mahdollista lisätä vammaisten ihmisten osallisuutta. Kuitenkin kokonaisuutena tarkastellen osallisuudessa on samat ongelmat kuin edellä olemme kuvanneet yhdenvertaisuutta koskevassa kysymyksessä. Epävarmuutta aiheuttaa vielä se, miten työtoimintaan liittyvät kysymykset ratkeavat tulevaisuudessa, säilyykö työtoiminta tai muu työelämäosallisuutta vahvistava toiminta subjektiivisena oikeutena.

Kehitysvammaisten ja autismitietäjien henkilöiden osallisuus ei etene tässä uudistuksessa. He ovat edelleen jäämässä hankintalain mukaisten kilpailutusten objekteiksi. Nämä kilpailutukset rakentuvat palveluntuottajia suosiville ns. markkinoille. Markkinoiden luonne on sellainen, että niille päästään helposti ja niiltä poistutaan nopeasti. Tämä menettely altistaa kehitysvammaisia ja autismitietäjien henkilöitä palveluntuottajien monenlaisille motiiveille, joilla ei ole mitään yhteyttä em. henkilöiden tarvitsemiin välttämättömiin avun ja tuen tarpeen palveluihin. Nämä palveluntuottajat voivat esimerkiksi hankkia sopimuksia eteenpäin myytäväksi halvoilla hinnoilla.

Riski osallisuuden vahvistumiselle on se, ettei erityispalveluihin ole sisällytetty niiden saavuttamiseksi tarpeellista kuljetusta tai matkoja. Köyhyys on yhteydessä osattomuuteen ja altistaa laajemmalle syrjäytymiselle. Viittaamme yhdenvertaisuutta käsittelevään kommenttiimme.

Korostamme asiakkaan yksilöllisistä tarpeista lähtemistä eikä palvelujärjestelmän tarpeista lähtemistä. Palvelutarpeen määrittelyssä tulee korostaa osallisuutta, asiakkaan kuulemista, asiakkaan läheisten kuulemista. Ratkaisevaa on myös se, miten hyvinvointialueet soveltavat lakia. Lain toimeenpanoon ja vastuuseen tulee kiinnittää huomiota.

6. Parantaako esitys vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita vamman tai sairauden laadusta riippumatta?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

On tärkeää, että palveluista räätälöidään kullekin yksilölle sopiva palvelukokonaisuus ja että yhden palvelun käyttäminen ei estä toisen palvelun saamista. Nykyisin ei aina oteta edes hallinto-oikeudessa huomioon yksilöllisiä tarpeita asiantuntijalausuntojen perusteella. Lain toimeenpano ja siihen liittyvä osaaminen on kriittinen kohta, niin asiakkaiden kuin palvelujen järjestäjien osalta.

Kehitysvammaiset ja autismlukirjon henkilöiden palveluiden järjestäminen perustuu hankintalain mukaisiin kilpailutuksiin. Ne ovat tuotteistettuja palveluita, jotka eivät vastaa kenenkään tarpeisiin muutoin kuin sattumalta. Siitä seuraa useina joko yli-, ali- tai ohipalvelua.

7. Mitä haluaisit ehdottomasti säilyttää esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

Lain tällaisena pysyvän tarkoituspykälän toteutumiseksi haluamme säilyttää seuraavat asiat:

Lyhytaikainen huolenpito

2.

Erityinen tuki, vaikkakin tietyin muutoksin

3.

Päivätoiminta

8. Mitä haluaisit ehdottomasti poistaa tai muuttaa esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

Soveltamisala: lisättävä toimintakyvyn osa-alueeksi sosiaalinen toimintakyky ja poistettava toimintakyvyn heikentymisestä kirjaus "oleellinen". Näin ollen lain 2§ toisen momentin "Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan tässä laissa henkilöä, jonka" kohta 1) muutetaan kuulumaan: "fyysinen, kognitiivinen, psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky on pitkäaikaisesti heikentynyt" ja kohta 3) muutetaan kuulumaan: "avun, tuen ja huolenpidon tarve tavanomaisessa elämässä johtuu toimintakyvyn heikentymisestä"

2.

Kehitysvammaisten ja autismlkirjon henkilöiden palveluita ei saa järjestää kilpailuttamalla. Tämä oli ei myytävänä kansalaisaloitteen keskeinen tavoite. Tavoite ei toteudu hankintalain muutoksella, joten se tulisi mainita tässä vammaispalvelulaissa.

3.

Henkilökohtaisen avun myöntämisen edellytyksiä tulee muuttaa: vammaisella on aina subjektiivinen oikeus henkilökohtaiseen apuun, ellei vammainen, tarvittaessa hänen omaisensa ja vammaispalvelun työntekijä yhdessä katso, että joku toinen palvelu vastaa paremmin hänen tarpeisiinsa ja sitä on tosiasiallisesti saatavilla

Maksurasitusta pienennettävä jo laissa, jotta yhdenvertaisuus toteutuu eikä kasvateta eriarvoisuutta.

9. Ottaako esitys riittävästi huomioon vammaisten lasten tarpeet?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lasten tarpeiden huomioon ottaminen on vahvistunut verrattuna nykyisin voimassa olevaan lakiin. Päätöksenteossa pitää enemmän huomioida asiantuntijalausuntoja. Lakipykälään tulee kirjata velvoittavammin asiantuntijoiden lausuntojen huomioon ottaminen. Esim. lastenlääkärit, psykologit, neurologit ja terapeutit.

10. Voidaanko esityksen mukaisilla palveluilla vastata kattavasti hengityshalvauspotilaiden palvelutarpeisiin?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Hengityshalvauspotilaiden hoito on aina sairaalan vastuulla ja oikeutus näkyy.

Soveltamisala

11. Onko lain soveltamisala tarkoituksenmukainen?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Soveltamisalaan on tarpeen lisätä toimintakyvyn osa-alueeksi sosiaalinen toimintakyky ja poistaa avun, tuen ja huolenpidon tarpeen syyn yhteydestä toimintakyvyn heikentymiseen liitetty kirjaus "oleellinen". Näin ollen lain 2§ toisen momentin "Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan tässä laissa henkilöä, jonka" kohta 1) muutetaan kuulumaan: "fyysinen, kognitiivinen, psyykkinen tai sosiaalinen toimintakyky on pitkäaikaisesti heikentynyt" ja kohta 3) muutetaan kuulumaan: "avun, tuen ja huolenpidon tarve tavanomaisessa elämässä johtuu toimintakyvyn heikentymisestä"

Soveltamisalan määrittelyssä on tärkeää varmistaa eri tavoin vammaisten kansalaisten oikeus saada välttämättä tarvitsemansa palvelut. Eri tavoin vammaisten suoriutuminen tavanomaisissa elämän toiminnoissa sekä heidän avun ja tuen tarpeensa vaihtelevat. Toimintakyvyssä on kysymys yksilön ja ympäristön välisestä suhteesta. Toimintakyky ilmenee erilaisena eri ympäristöissä, esimerkiksi kotona, harrastuksissa ja töissä. Lain soveltamisalassa on tarpeen ottaa vahvemmin huomioon myös sosiaalinen toimintakyky ja sen heikkenemisestä johtuva välttämätön avun ja tuen tarve.

Sosiaalinen toimintakyky on monitahoinen käsite, joka viittaa henkilön suoriutumiseen omassa lähiyhteisössä ja yhteiskunnan jäsenenä. Se ilmenee mm. rooleista suoriutumisena, sosiaalisena aktiivisuutena ja osallistumisena, vuorovaikutuksena toisten ihmisten kanssa ja sosiaalisessa verkostossa sekä yhteisyyden ja osallisuuden kokemuksina. Se rakentuu osittain fyysisen, kognitiivisen ja psyykkisen toimintakyvyn varaan ja siihen vaikuttavat olennaisesti myös ympäristön ominaisuudet. Myös kansainvälisessä ICF-luokituksessa toimintakyvyn ja toimintarajoitteiden kuvaamisessa yhtenä pääluokkana on henkilöiden välinen vuorovaikutus ja ihmissuhteet sekä yhteisöllinen, sosiaalinen ja kansalaiselämä osana suorituksia ja osallistumista.

Vammaisuuden määrittelyn kolmas kriteeri "avun, tuen ja huolenpidon tarve tavanomaisessa elämässä johtuu toimintakyvyn olennaisesta heikentymisestä" on ongelmallinen. Ilmaisun vaikeasti tulkittavissa ja perusteluissa kuvatut yksittäiset esimerkit sellaisenaan voivat rajata lievemmin vammaisia, mutta kuitenkin apua ja tukea välttämättä tarvitsevia pois lain soveltamisen piiristä. Ilmaisun vaikeutta asiakkaiden asemaa ja viranhaltijan päätöksentekoa. On riittävää ja oikeudenmukaista, että kriteerinä tässä kohden on se, että avun, tuen ja huolenpidon tarve tavanomaisessa elämässä johtuu toimintakyvyn heikkenemisestä, eikä siis jostain muusta. Toimintakyvyn heikkenemisen merkitys lain soveltamisen ja välttämättömän tuen kannalta ratkeaa vasta asiakasprosessissa tarkasteltaessa kaikki vammaisuuden määrittelyn kohdat kokonaisuutena. Jos soveltamisalaa rajataan luonnoksessa kuvatulla tavalla, niin se voi estää joidenkin, henkilölle välttämättömien erityispalvelujen saannin, koska hän lähtökohtaisesti ei tulisi lain piiriin.

Lain soveltamisalan määrittelyssä tulee turvata niiden henkilöiden asema, jotka ovat olleet nykyisin väliinputoajia. Invalidiliitto ja Talentia on selvittänyt vuonna 2016 vammaispalveluiden sosiaalialan

ammattilaisten näkemyksiä. Väliinputoja tulee syrjäytetyksi ja ohjatuksi muualle. Esimerkkeinä on mainittu adhd, autismi, asperger, fasd-diagnoosi tai muu vastaava. He eivät ole täyttäneen nykyisen vammaispalvelulain kriteereitä ja on koettu liian vaikeiksi peruspalveluissa. Kukaan ei ole palvellut kokonaisvaltaisesti. Etenkin sellaisten heikossa asemassa olevien tilanne huoletti, joilla ei ole kapasiteettia huolehtia itsestään ja puolustaa oikeuksiaan. Vastaajilla oli huoli kansalaisten yhdenvertaisuudesta, varsinkin jo kuntien taloudellinen tilanne heikkenee. Huolta oli henkilökohtaisesta avusta ja kuljetuksista tai siitä, että tuettua asumista myönnetään vähemmän kuin henkilö tarvitsee pärjätäkseen. Moni oli huolissaan eri tavoin vammaisista lapsista ja nuorista. Neuropsykiatrisia diagnooseja saaneet lapset ja nuoret ja lievästi kehitysvammaiset huolettivat.

Näissä on usein kyse juuri sosiaalisen toimintakyvyn vaikeuksista. Sosiaalisen vuorovaikutuksen ja viestinnän vaikeudet ovat ominaisia esimerkiksi autismin kirjossa. Oman toiminnan ohjaus, aistien välittämän tiedon tulkinta, voimakas hermoston kuormittuminen, tarkkaamattomuus, oppimis- ja tarkkaavuushäiriöt vaikuttavat sosiaaliseen toimintakykyyn. Vammaisuuden aiheuttama huolenpidon ja tuen tarve voi liittyä ymmärtämisen ja psykososiaalisen elämänhallinnan ja omatoimisen itsestä huolehtimisen haasteisiin. Sosiaalinen osaaminen, sosiaalisissa rooleissa suoriutuminen, kognitiivisen suoriutuminen muuttuvassa ja digitalisoituvassa toimintaympäristössä, raha- ja paperiasioiden hoito voi olla haastavaa ja osittain mahdotonta. Henkilö voi tarvita säännöllistä apua ja tukea itsenäisen elämän valinnoissa ja turvallisessa toiminnassa. Keskittymisen ja oppimisen vaikeudet sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmat tai hahmotushäiriöt voivat estää tavanomaisen elämän vapaa-ajan, harrastusten, asioinnin ja työn osalta. Ne voivat myös aiheuttaa perheelle huolenpidon tarvetta, jota vastaavan ikäinen lapsi, nuori tai aikuinen ei tarvitse. Vaikka henkilö pystyisi huolehtimaan itsenäisesti arjen päivittäisissä toiminnoissa, voi tarvita työssään jatkuvaa ohjausta, tukea ja valvontaa. Myös mielenterveysvammaisten tuen tarve liittyy useimmiten sosiaalisen toimintakyvyn vaikeuksiin. Ammatillaisen antama sosiaalinen tuki voi olla merkittävää toimintakyvyn kannalta. Tällaisissa tilanteissa avun tarve voi olla välttämätöntä ja säännöllistä vaikei olisi tiheästi tapahtuvaa. Moni tarvitsee työntekijän, joka ottaa kokonaisvastuun ja jolla on vammaisuuden osaamista. Toimintakyvyn sekä avun ja tuen tarpeen arvioinnissa osana asiakasprosessia on sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten sujuva yhteistyö ja asiantuntijalausuntojen huomioiminen merkittävää.

Palvelut

12. Ottavatko valmennusta, henkilökohtaista apua ja erityistä tukea koskevat säännökset kokonaisuutena arvioiden riittävästi huomioon eri tavoin vammaisten henkilöiden tarpeet?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

Erityinen tuki on erittäin hyvä lisäys lainsäädäntöön, ja se on säilytettävä. Samoin valmennus, joka on laaja käsite sisältäen fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen, kognitiivisen toimintakyvyn vahvistamisen.

Vammaisella tulee aina olla subjektiivinen oikeus henkilökohtaiseen apuun, ellei vammainen, tarvittaessa omainen ja vammaispalvelun työntekijä yhdessä katso, että joku toinen palvelu vastaa paremmin hänen tarpeisiinsa ja sitä on tosiasiallisesti saatavilla.

“Vuorovaikutus”-termi tulisi määritellä laissa ja tarvittaessa asianomaisissa pykälissä. Milloin sillä tässä laissa tarkoitetaan sosiaalista vuorovaikutusta tai sosiaalista kanssakäymistä (esimerkiksi yhdessä olemista ja tekemistä, yhteyttä toisiin ihmisiin) ja milloin kommunikointia. Ihmiset tarvitsevat moninaista tukea erityisenä tukena vuorovaikutustilanteissa.

Soveltuvan ammattitutkinnon osalta toteamme, että kelpoisuusehtoihin tulee kiinnittää vahvaa huomiota. Kommunikointiin tulisi käyttää kommunikaatioasiantuntijoita: ammattilaisia, esimerkiksi tulkki (AMK), tulkkauksen ja kommunikaatio-ohjaus -tutkinnon suorittaneita, jotka opiskelevat korkeakoulussa 4 vuotta osallisuuteen, vuorovaikutukseen, kommunikaatioon ja kielelliseen saavutettavuuteen liittyviä asioita.

Erilaisia palveluita ja tukea tulee saada myös samanaikaisesti yksilöllisen tarpeen mukaan. Näistä tulee muodostaa kokonaisuus, joka parhaiten vastaa vammaisen yksilön tuen, avun ja huolenpidon tarpeita.

Jos lain jatkovalmistelussa henkilökohtaisen avun voimavararajaus säilyy, ja erityistä osallisuuden tukea esitetään sitä korvaavaksi palveluksi, niin myös sen on tultava voimaan 1.1.2022, muuten laki on erittäin syrjivä. Sikäli, kun päätöksenteon tukemiseen on jo osaamista, tulisi se myös tulla voimaan mahdollisimman pian, ennen vuotta 2015.

Arvioitaessa näitä palveluja, olisi tarpeen tarkastella samalla myös asumisen tuen sisältöä, miten siinä veloitetaan mielekkääseen arkeen, samassa asuinyhteisössä elävien yhteisöllisyyden ja vuorovaikutuksen tukemiseen osana kotielämää, jotta yhdenvertaisuus toteutuu.

13. Onko valmennusta koskevien pykälien (7-8 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Valmennus tärkeä kokonaisuus, joka syytä olla laissa mukana. Valmennus on nähtävä laajana, joka sisältää fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen, kognitiivisen toimintakyvyn vahvistamisen ja taitojen opettamisen. Työhönvalmennus tulisi kuulua tämän palvelun piiriin.

Lain 7§ Valmennus, toisen momentin 2. kohta tulee muuttaa kuulumaan:” kommunikointiin ja suomalaisen viittomakielen tai suomenruotsalaisen viittomakielen oppimiseen.

Valmennuksen osalla useammassa kohdassa on katsottu, että siinä ei edellytetä tiettyä tutkintoa. Kuitenkin, jotta viittomakielisten ja puhevammaisten oikeudet toteutuvat, on viittomakielen opetus ja kommunikoinnin ohjaus toteutettava siihen koulutuksen ja pätevyyden saaneiden ammattihenkilöiden toimesta.

14. Esityksessä ns. kuntouttavan varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalvelulain mukaisena valmennuksena edellyttää palvelun maksuttomuudesta säättämistä varhaiskasvatuksen asiakasmaksulaissa ja kuntien menettämän asiakasmaksutulon korvaamista kunnille vuosittain osana tähän esitykseen käytettävissä olevaa valtionosuutta.

Onko varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalveluna tarkoituksenmukaista?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Kuntouttava varhaiskasvatus on tärkeää ennaltaehkäisevää työtä. Jos ei sitä saa minkään muun lain perusteella, on se hyvä olla maksuttomana vammaispalveluna.

15. Onko henkilökohtaista apua koskevien pykälien (9-11 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Lakiluonnoksen mukaan henkilökohtaisen avun saamisen edellytyksenä olisi, että vammainen henkilö kykenee ilmaisemaan tahtonsa avun sisällöstä itsenäisesti tai tuettuna valitsemaansa kommunikaation keinoa käyttäen.

Voimavararajaus johtaa myös eri vammaiset henkilöt eriarvoiseen asemaan välttämättömiä (PeL 19§) avun ja tuen tarpeen palveluita järjestettäessä. Vrt. henkilökohtainen apu vs. hankintalain mukaiset kilpailutetut palvelut.

Esitämme poistettavaksi lain 9§ 3. momentin henkilökohtaisen avun myöntämisen edellytyksenä. Vammaisella on oltava aina subjektiivinen oikeus henkilökohtaiseen apuun, ellei vammainen, ja tarvittaessa hänen omaisensa, ja vammaispalvelun työntekijä yhdessä katso, että joku toinen palvelu vastaa paremmin hänen tarpeisiinsa, ja sitä on tosiasiallisesti saatavilla.

Yksilön ilmaisukyky voi myös vaihdella riippuen fyysisistä, psyykkisistä, kognitiivista tai sosiaalisista tekijöistä. Kyse ei ole vain vammaisen henkilön kyvystä ilmaista. Vammaisuus, toimintakyky ja kommunikointi ovat yksilön ja ympäristön väliseen suhteeseen liittyviä tiloja. Riippuu myös sosiaalisesta ja fyysisestä ympäristöstä, tuleeko henkilö ymmärretyksi. Palvelun saamista ei ole oikeudenmukaista rajoittaa vammaisen henkilön ilmaisukyvyn mukaan. Tarvittaessa on tehtävä kohtuullisia mukautuksia. Henkilön toiveita voidaan selvittää systemaattisella käyttäytymisen analyysillä sekä hänet hyvin tuntevien ihmisten havainnoilla ja kokemuksilla, lähitulevaisuudessa myös älylaitteiden avulla. Toiveita ja tukemisen tapoja voidaan kuvata kommunikaatio- ja toimintapassin avulla.

Nykyisin kuntien sosiaalityöntekijöiden tietotaito arvioida asiakkaan kykyä ilmaista tahtoaan vaihtelee valtavasti. Mikäli voimavararajaus säilyisi, sosiaalityöntekijät tulee velvoittaa käyttämään konsultointia, mikäli heillä ei itsellään riitä osaaminen asiakkaan kommunikaation ymmärtämiseen. Nykyisin asiakkaat eivät aina saa oikeudenmukaisia päätöksiä, mikäli ”sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan” asiakas ei ilmaise tahtoaan. Näin myös tilanteissa, joissa ilmaisee, mutta työntekijältä puuttuu osaaminen ymmärtää tahdonilmaisua. Tulkkauspalvelulaissa (laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 133/2010) palvelun saamisen edellytyksistä sanotaan: ”Oikeus tulkkauspalveluun on henkilöllä, jolla on kuulonäkövamma, kuulovamma tai puhevamma ja joka vammansa vuoksi tarvitsee tulkkausta työssä käymiseen, opiskeluun, asiointiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, harrastamiseen tai virkistykseen. Lisäksi edellytyksenä on, että henkilö kykenee ilmaisemaan omaa tahtoaan tulkkauksen avulla ja hänellä on käytössään jokin toimiva kommunikointikeino.” Tuo toimiva kommunikointikeino voi olla esimerkiksi silmien räpäytys.

16. Onko erityistä tukea koskevien pykälien (12-13 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Ammattitaitovaatimukset pitää kuvata.

17. Onko erityisestä osallisuuden tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 1 kohta)?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Erityistä osallisuuden tukea tarvitaan myös riippumatta siitä, saako henkilö henkilökohtaista apua. Erityisistä syistä henkilökohtaisen avun tapaan, pitää olla mahdollisuus siihen, että esim. läheinen toimii tukijana.

Erityisen tuen palvelusta huolimatta on turvattava, että esimerkiksi monivammaisten kehitysvammaisen asumispalveluissa toteutetaan vuorovaikutushetkiä (esim. HYP) osana normaalia kanssakäymistä. Lisäksi joissain tilanteissa on tarpeen, että tuttu henkilökunta esim. lähtee matkoille vaativaa tukea tarvitsevan kanssa.

18. Onko tuetusta päätöksenteosta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 2 kohta)?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Ehdottomasti, YK:n vammaissopimus velvoittaa päätöksenteon tukemiseen. Tämä on yhdenvertaisuus kysymys. Kun tämä on uusi palvelu, velvoitteet hyvinvointialueelle on oltava tarkkoja. Vaikka virkamies valmistelee, on myös poliittisen ohjauksen tunnettava lain velvoitteet. Voimaantulo mahdollisimman pian.

19. Onko vaativasta moniammatillisesta tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 3 kohta)?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Moniammatillisesta tuesta pitää ehdottomasti säätää lailla. Vaikka osaajista on pula, mutta se ei ole peruste jättää palvelua pois.

On myös huolehdittava, että muu nykyinen erityishuoltona annettu moniammatillinen tutkimus- ja kuntoutuspalvelu hyvinvointialueilla on käytettävissä vuoden 2023 alusta. Tämä on oltava subjektiivinen oikeus ja terveyspalveluihin siirrettynä se ei ole sitä eikä hoitopäätöksestä ole valitusoikeutta. Tämä koskee esimerkiksi kehitysiässä olevia kehitysvammaisia lapsia ja nuoria sekä vaikeavammaisia aikuisia, joiden toimintakyvyn heikkeneminen etenee.

20. Onko asumisen tuen pykäläkokonaisuus (14-17 §) tarpeenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Vammaisella henkilöllä tulee olla oikeus saada asumisen tuki itse valitsemaansa asumiseen. Asumisen tuen sisältö vaatii vielä täydentämistä. Lakipykälässä ja sen perusteluissa asumisen tuki määritellään lähinnä päivittäisissä toimissa tukemiseksi. Näistä päivittäisistä toimista on kuvaus perinteisen ADL tai IADL mallin mukaan. Ihmisen asumiseen liittyy kuitenkin muutakin päivittäistä: hän viettää siellä aikaansa yksin tai yhdessä toisten kanssa. Lähinnä silloin on kysymys mielekkästä ajanvietosta ja arjesta kotona. Lakipykälässä viitataan vain lyhyesti osallisuuteen ja perusteluissa mainitaan tuki vuorovaikutuksessa, kommunikoinnissa ja päätöksenteossa. Silloin, kun henkilö ei pysty itse olemaan aloitteellinen mielekkään tekemisen tai ajanvieron suhteen, tai ei pysty yksin toimimaan, hän tarvitsee apua ja tukea. Tärkeää on myös tukea tehostetussa asumisessa olevien, samassa asuinyhteisössä olevien keskinäistä vuorovaikutusta, tietenkin heidän yksilöllisten mieltymystensä mukaan. Tai kannustaa yksin asuvia toisten yhteyteen. On kyse kokonaisvaltaisesta elämän tuesta, ja sen on hyvä näkyä laissa. Kaikkea ei voi pirstoa irrallisiksi palveluiksi. Yhteiset myönteiset kokemukset ovat tärkeitä osallisuudelle. Asumisen tuessa on tarpeen tuoda esiin myös henkilökunnan velvollisuus käyttää omassa viestinnässään asukkaan tarvitsemia kommunikointikeinoja ja huolehtia asukkaan mahdollisuudesta ilmaista itseään ja tulla ymmärretyksi käyttämillään kommunikaatiokeinoilla. Henkilökunnan on tarvittaessa huolehdittava asiakkaan oikeudesta tilata tulkki. Valvontaa on vahvistettava.

Erikseen on huomioitava vaativaa tukea tarvitsevien vammaisten oikeus esimerkiksi tehdä yhdenvertaisesti retkeily- tai viikonloppumatkoja. Jos asukkaalla on henkilökohtainen avustaja, jota hän käyttää vapaa-ajan toimintoihin, niin samalla avustajalla ei välttämättä ole taitoja ympärivuorokautiseen avustamiseen. Eikä hän välttämättä voi käyttää avustajaa, joka ei tunne hänen kommunikointiaan eikä yksilöllisiä tuen tarpeitaan. Tällöin, tai jos hänellä ei ole henkilökohtaista avustajaa ollenkaan, hänen oikeutensa olisi turvattava asumisen tukea antavien tuttujen työntekijöiden avulla. Kuntien säästötoimien yhteydessä henkilöstön työ on viime vuosina painottunut ns. perushoitoon ja siksi on tärkeää lain tasolla tuoda esiin henkilölle merkityksellisen ja mielekkään arjen tukeminen asumisen tukeen kuuluvana.

Koska esteettömän asumisen tuesta ei ole erikseen kysymystä, tuomme tässä esille myös 16§ Esteettömän asumisen tukeen liittyen seuraavaa, vammaisuudesta johtuvat esteettömän asumisen laitteiden ja välineiden asentamisesta tulleiden jälkien ja vaurioiden ennallistaminen tulee olla hyvinvointialueen vastuulla. Vaurioiden korjaamisen kustannuksia ei tule säilyttää vammaisen henkilön kustannettavaksi. Tämä asettaa vammaiset henkilöt taloudellisesti eriarvoiseen asemaan muutettaessa. Jo nyt on rajattu vammaisten mahdollisuutta muuttaa vain vammasta johtuvaksi. Tätä tulee laajentaa. Vammaisella henkilöllä tulee olla oikeus muuttaa myös muuttaessaan vuokralta omistus-, osaomistusasuntoon tai päinvastoin. Työpaikan perässä, perhe- ja parimuutosten, halvempaan asuntoon muuton vuoksi tai lähemmäksi omaisia. Tällöin asunnon muutostyöt ennallistamiseen on saatava hyvinvointialueen kustantamina. Tämä siksikin, että osa vammaisista henkilöistä ei tosiasiallisesti pysty käyttämään ollenkaan julkista liikennettä jolloin esim. junalla läheisten luokse matkustaminen on mahdotonta.

21. Onko säännös vammaisten lapsen asumisesta kodin ulkopuolella tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Lapsen etu edellä.

22. Onko lyhytaikaista huolenpitoa koskeva pykälä (18 §) sisällöltään tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Palvelu on todella tarpeellinen. Siihen tulisi kuitenkin sisällyttää myös kuljetus, joka on maksuton.

Esitämme, että pykälään 18 Lyhytaikainen huolenpito lisätään 4. momentti: Lyhytaikainen huolenpito sisältää palvelun toteuttamiseksi tarpeelliset kuljetukset, jos vammaisella henkilöllä on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa eikä hän toimintarajoitteensa takia voi ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia käyttää julkista liikennettä.

Lyhytaikainen huolenpito on erittäin tärkeä palvelu vammaiselle henkilölle, perheille tai yksinhuoltaja vanhemmille. Se valmentaa asianosaisia erillisyyteen. Se antaa vammaiselle henkilölle mielekästä vapaa-ajan toimintaa sekä tulee perheiden ja/tai vanhempien/yksinhuoltajavanhempien jaksamista. Lyhytaikainen huolenpito on tärkeä olla myös säännöllistä ja suunnitelmallista. Sen avulla vanhemmat/yksinhuoltaja vanhempi jaksaa kantaa hoitovastuunsa sekä sen ohella voi käydä myös työssä ja ansaita omaa eläketurvaansa.

23. Onko päivätoiminnasta (19 §) tarkoituksenmukaista säätää vammaispalvelulaissa?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Päivätoiminnan muotoja tulee kehittää yksilöllisistä tarpeista lähtevän, yksilölle merkityksellisen päiväaikaisen toiminnan suuntaan. Päivätoimintaan on lain tarkoituksen toteuttamiseksi sisällytettävä yksilölle tarpeellinen ja välttämätön kuljetus tai liikkumisen tuki, joka on maksuton. Tarkemmin kulkemisen toteuttamisesta sovitaan asiakassuunnitelmassa. Päivätoiminnan tarkoituksena on vuorovaikutuksen ja osallisuuden turvaaminen ja omien vahvuuksien tukeminen. Kuljetusmaksun tai liikkumisen tuen omavastuun periminen kulkemisesta päivätoimintaan ovat seurauksiltaan vammaispalvelulain tarkoituksen ja päivätoiminnan tavoitteen, eli vuorovaikutuksen ja osallisuuden turvaamisen, vastaisia. Maksu lisää vammaisen ja hänen perheensä taloudellista raskautta, joka on riski köyhyydelle, ja sitä kautta lisää osattomuutta ja vähentää osallistumista. Maksu voi vaikuttaa siihen, että henkilö vähentää itselleen tarpeellisia päivätoimintapäiviä, joka vaikuttaa toimintakykyyn. Positiivinen erityiskohtelu kuljetuksen/liikkumisen tuen suhteen jo rakenteellisena ratkaisuna on oikeudenmukainen tapa järjestää palvelu. Nykyiseen tilanteeseen maksut ovat muutos huonompaan.

Päivätoiminnan matkojen maksuttomuudella tuodaan heidät, joille päivätoiminta aiemmin on järjestetty vammaispalvelulain mukaan, yhdenvertaiseksi aiemmin kehitysvammalain mukaan päivätoimintaa saaneiden kanssa. Jos matkat järjestettäisiin liikkumisen tukena, eri henkilöiden omavastuut tulisivat hyvin eri suuruisiksi kuukausi- ja vuositasolla riippuen siitä, onko matka 3 km vai 30 km. Pelkkä mahdollisuus hakea hyvinvointialueelta maksun alennusta tai perimättä jättämistä maksusta ei ole riittävä keino, koska eri hyvinvointialueilla saatettaisiin tehdä hyvin erilaisia päätöksiä, ja vammaiset kansalaiset Suomessa olisivat hyvin eriarvoisessa tilanteessa suhteessa toisiinsa. Maksun periminen päivätoiminnan matkoista vähentäisi palvelun tosiasiallista saatavuutta, jos yksilöt ja perheet jättävät taloudellisista syistä käyttämättä palvelua tai vähentävät käyntikertojen määrää.

Lakiluonnoksen mukaan oikeus päivätoimintaan on rajattu työkyvyttömille tai sellaisille, jotka ei pysty osallistumaan sosiaalihuoltolain mukaiseen työtoimintaan tms. Tätä on tarpeen väljentää ja tulee huomioida yksilölliset tarpeet. On tärkeää räätälöidä eri palveluista kullekin sopiva yhdistelmä niin, että hän voi esimerkiksi osallistua viikon eri päivinä eri palveluihin, esim. päivätoimintaan ja työtoimintaan.

Vammaisuus ei lopu viralliseen eläkeikään. Päivätoimintaa tulee saada samoin ehdoin eläkeiän täyttymisen jälkeenkin. Virallisen eläkeiän täytyttyä päivätoiminta voidaan järjestää muiden eläkeikäisten ryhmässä.

Esitämme, että §:ään 20 Päivätoiminnan toteuttaminen lisätään 3. momentti: Päivätoiminta sisältää palvelun toteuttamiseksi tarpeelliset matkat. Hyvinvointialueen on järjestettävä kuljetus, jos vammaisella henkilöllä on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa eikä hän toimintarajoitteensa takia voi ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia käyttää julkista liikennettä. Perusteluihin on tehtävä tältä osin tarvittavat muutokset.

24. Onko tarkoituksenmukaista, että työtoiminnasta ja työllistymistä tukevasta toiminnasta ei säädetä vammaispalveluissa, jos niistä säädetään sosiaalihuolto- tai muussa laissa?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Koska työelämäosallisuutta käsittelevä lakivalmistelu on kesken, tulisi työtoiminnasta ja muusta työelämäosallisuutta tukevasta toiminnasta säätää tässä vammaispalvelulaissa. Ne ovat vahvoja osallisuutta turvaavia palveluja. Se on välttämätöntä myös siksi, että subjektiivinen oikeus ko. palveluihin toteutuu. Jos kyseiset palvelut siirretään sosiaalihuoltolakiin, subjektiivinen oikeus niihin vaarantuu. Tämän kautta huomioidaan tarvittavat tukitoimet osallistuakseen toimintoihin. Kuljetus tai matkat tulee sisällyttää palveluun ja niiden on oltava maksuttomia, koska muuten palvelun todellinen saaminen voi estyä.

25. Onko liikkumisen tuen toteuttamistapoja tarpeellista monipuolistaa 22 §:ssä ehdotetulla tavalla?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Liikkumisen toteutustavoilla on tärkeä merkitys osallisuuden, yhdenvertaisuuden ja esteettömyyden sekä kaikkien toimintakyvyn osa-alueiden näkökulmasta. Liikkumisen tuen tulee kattaa oman/liisatun auton polttoainekuluja lukuunottamatta niille henkilöille, joilla on paljon liikkumisen tarpeita.

Liikkuminen päivätoimintaan, työtoimintaan/työelämäosallisuutta vahvistavaan toimintaan ja lyhytaikaiseen huolenpitoon tulee sisällyttää kyseisiin palveluihin.

26. Mikä on näkemyksenne liikkumisen tuen määrää (23 §) ja laajuutta (24 §) koskevista säännöksistä?

Liikkumisen tuen määrää määriteltäessä on otettava huomioon vammaisen henkilön tosiasiallinen aktiivisuus; työ, opiskelu, harrastukset, poliittinen osallistuminen, luottamustoimet (myös vammaisjärjestöissä yms.) sekä pitkäaikaisten ystävyyssuhteiden ylläpito. Kauemmaksi muuttaneen ystävän näkeminen muutaman kerran vuodessa on mahdollistettava. Poliittisessa toiminnassa esim. vaalien alla on ehdokkaana olevalle annettava riittävä määrä riittävässä laajuudessa matkoja, jotta kampanjointi onnistuu muihin verrattavalla tasolla. YK:n vammaissopimus velvoittaa edistämään aktiivisesti ympäristöä, jossa vammaiset voivat täysimääräisesti osallistua julkisten asioiden hoitoon ilman syrjintää ja yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Laajuutta arvioitaessa on otettava huomioon vammaisen henkilön tosiasiallinen tarve ja mahdollisuus. Eli pelkkä tavanomainen kuntalaisten liikkumisalue ei riitä. Hyvinvointialueella ei vammaisen henkilön läheistä välttämättä hoideta oman kunnan tai edes naapurikunnan sairausvuoteilla. Vammaisella henkilöllä pitää olla oikeus käydä katsomassa läheistään siellä missä häntä hoidetaan. Tällaisissa tilanteissa tulee matkojen määrää tilapäisesti nostaa. Vammaisille henkilöille pitää mahdollistaa omaisten tai muiden läheiseksi muodostuneiden henkilöiden hautajaisissa, jälkikasvun ristiäisissä yms. käynti matkan pituudesta huolimatta. Arvioitaessa matkojen laajuutta ja toteutustapaa (vammaispalvelumatka-juna) on selvítettävä tosiasiallinen mahdollisuus julkisen liikenteen käyttöön. Mikäli julkinen liikenne ei ole vaihtoehto edes osalla

matkaa tulee koko matka mahdollistaa vammaispalvelukuljetuksella. Esim. valtakunnallisten luottamuspaikkojen vastaanottaminen ei saa olla kiinni kuljetuksista.

27. Onko taloudellista tukea koskeva pykälä (25 §) tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Hyvinvointialueen budjetissa pitää varata alueella esiintyvää tarvetta vastaava määräraha harkinnanvaraiseen taloudelliseen tukeen. Käytännön kokemus on osoittanut, että lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden myöntämisen kriteerit ovat tiukentuneet. Se on johtanut siihen, että vammaisen joutuu itse ostamaan jopa sellaisia päivittäisissä toimissa, liikkumisessa, kommunikoinnissa ja vapaa-ajan toiminnoissa tarvittavia välineitä, joita asiantuntijat ovat hänelle suositelleet. Välineiden hintataso vaihtelee muutamasta kymmenestä eurosta moniin tuhansiin euroihin. Tuen myöntämiseen olisi hyvä löytää oikeudenmukainen ratkaisu. Erityisesti kun perustoimeentulo on alhainen, ja jos maksut vielä nousevat, ei rahaa välineiden hankintaan ja omavastuuseen säästy. Monet toimintavälineet ovat kuitenkin vammaisen yksilön osallisuuden kannalta välttämättömiä.

28. Vammaispalvelulaki käsitellään eduskunnassa syksyllä 2022. Tavoitteena on lain voimaantulo 1.1.2023. Siirtymäsäännöksillä on tarkoitus antaa hyvinvointialueille aikaa lain toimeenpanoon. Alkuvaiheessa päätösten muuttaminen uuden lain mukaisiksi vaatii paljon taloudellisia- ja henkilöstövoimavaroja. Tämän vuoksi uudet erityistä osallisuuden tukea ja tuettua päätöksentekoa koskevat säännökset tulevat voimaan vasta 1.1.2025.

Helpottavatko voimaantulo- ja siirtymäsäännökset (33 ja 34 §) lain toimeenpanoa?

Eivät

Perustele tarvittaessa kantasi

Jos jatkovalmistelussa edelleenkin henkilökohtainen apu evätään vammaiselta voimavararajauksen takia, ja erityinen osallisuuden tuki on tarkoitettu korvaamaan se, niin erityisen osallisuuden tuen on tultava voimaan 1.1.2022. Muutoin se on kaikkein heikoimmassa asemassa olevien syrjintää. Tuettu päätöksenteko tulee saattaa voimaan mahdollisimman pian.

Kehitysvammalaki

29. Vastaavatko kehitysvammalain (muutettuna) voimaan jäävät itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja perusoikeuksien rajoittamista koskevat säännökset riittävästi väliaikaiseen sääntelyn tarpeeseen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

30. Ovatko sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Eivät pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Asiakasmaksuissa lähtökohtana tulee olla, että vammaiselta henkilöltä ei peritä maksua vammaisuuden vuoksi välttämättömistä ja toistuvasti tarvittavista palveluista, joita muut henkilöt eivät tarvitse ja joista heille siten ei aiheudu kustannuksia.

Kohta 7e§ Vammaisille henkilöille järjestettäviin erityispalveluihin liittyvä ylläpito:

Vammaisella on oltava oikeus valita ja päättää toimintakyvystä, asuinpaikasta ja vammaispalvelulain mukaisesta palvelusta riippumatta, miten hän ruokansa hankkii. Eli osallistuuko hän tuettuna ruoan valmistukseen, pyytääkö hän avustajaa valmistamaan sen vai tilaako hän ateriapalvelun. Jos ateriapalvelun tilaaminen on palvelun järjestäjän tai tuottajan päätös, ei vammaiselta saa periä raaka-ainekustannusten lisäksi niitä kustannuksia, jotka aiheutuvat työvoiman, veden, energian ja kuljetusten käyttämisestä.

Kohta 7f§ Liikkumisen tuki:

Matkat, joita henkilö tarvitsee voidakseen käyttää palvelua, tulee olla maksuttomia. Kuljetukset ja matkat päivä- ja työtoimintaan, lyhytaikaiseen huolenpitoon, valmennukseen ja erityisen tuen palveluun tulee sisällyttää kyseisiin palveluihin ja niiden tulee siten olla maksuttomia, kuten HE 159/2018 esityksessä ja siihen liittyvässä maksuasetusluonnoksessa.

Vammaispalvelumatkojen hinnoittelu tulee saattaa vastaamaan tosiasiallisia julkisen liikenteen maksuja niin, että siinä huomioidaan erilaiset alennusjärjestelmät. Esim. opiskelijakortti/ työmatkakortti on oltava kuukausitaksan perusteena ja sen tulee sisältää vapaa-ajan matkat aivan kuten muillakin sisältää kaikki kuukauden aikana tehtävät matkat. Vammaisella henkilöllä pitää olla oikeus myös ostaa vuosikortti, mikäli sellainen on ko. alueella tarjolla.

Lakiin tai sen perusteluihin tulee kirjata seuraava, jo vuoden 2018 luonnoksessa ollut teksti: Liikkumisen tuen maksun kohtuullisuutta määriteltäessä tulee ottaa huomioon yhdenvertaisuus ei-vammattomien henkilöiden kanssa. Maksua määrittäessä on lisäksi otettava huomioon julkisessa liikenteessä käytössä oleva kausi-, sarja- tai alennuslippujärjestelmä. Jos asiakkaalla olisi oikeus esimerkiksi opiskelija- tai eläkeläisalennukseen, se tulee ottaa huomioon määrittäessä maksua ehdotetun pykälän nojalla. Jos asiakkaan tarve kuljetuspalveluun on säännöllinen siten, että hänellä julkista liikennettä käyttäessään olisi esimerkiksi 30 päivän kausi- tai sarjalippu, myös se tulee ottaa huomioon ehdotetun lain mukaista maksua määrittäessä. Kuljetuspalveluista perittävää maksua määrittäessä lähtökohtana on muutoinkin, että maksu ei saa olla niin suuri, että se estäisi tai rajoittaisi kuljetuspalvelun käyttöä. Suositeltava on käytäntö, jossa asiakkaan käyttöön annetaan maksukortti, jonka esittämällä hän joko maksaisi omavastuuosuutensa suorittamansa matkan yhteydessä, tai maakunta perisi omavastuuosuuden asiakkaalta jälkikäteen ennalta sovitulla tavalla.

31. Onko ehdotus vammaisen lapsen kodin ulkopuolisesta asumisesta perittävästä maksusta mielestäsi onnistunut?

Ei

Mikäli vastasit EI, miten säätäisit maksun perusteista?

Liian korkeat maksut, jos ei pysty palveluin tuettuna asumaan kotona.

Esityksen vaikutukset

32. Antavatko esityksen arvioidut ihmisvaikutukset (vammaiset lapset ja aikuiset, iäkkäät henkilöt) oikean kuvan uudistuksen vaikutuksista?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Ei huomioida, että joidenkin vammaisten eriarvoisuus säilyy tai kasvaa suhteessa toisiin vammaisiin.

Luonnoksessa ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota vammaisten köyhyyteen. Yleisperusteluissa jo todetaan, että kehitysvammaisten maksut tulevat kasvamaan, kun maksuttomat palvelut poistuvat. Sivulla 90 todetaan, että "Kehitysvammaisten tulot ovat kuitenkin useimmiten pienet, ja onkin todennäköistä, että monilla ei juurikaan ole maksuvaraa, jos palveluiden käyttö edellyttää kuljetuksia palveluihin (toimeentulotukiraja lähestyy). Käytännössä heille olisi siis usein tehtävä maksuhojennus". Vaikutusarviointia on näin ollen tehty, mutta tulosta ei ole huomioitu palvelujen sisältöä ja maksuja määriteltäessä. Maksujen kokonaisvaikutusten merkitystä palvelun tosiasialliseen saatavuuteen/käyttöön ei ole arvioitu.

33. Onko arvio esityksen kustannus- ja henkilövaikutuksista mielestänne realistinen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

Valmennuksen osalla useammassa kohdassa on katsottu, että siinä ei edellytetä tiettyä tutkintoa. Kuitenkin, jotta viittomakielisten ja puhevammaisten oikeudet toteutuvat, on viittomakielen opetus ja kommunikoinnin ohjaus toteutettava siihen koulutuksen saaneiden ammattihenkilöiden toimesta. Suomessa viittomakielen opettajia valmistuu Jyväskylän yliopistosta. Kommunikaatio-ohjaus on nykyään ammattikorkeakoulutasoista (aiemmin suppea erikoisammattitutkinto). Kommunikaatioasiantuntijoita valmistuu esimerkiksi tutkintonimikkeellä Tulkki (AMK), tulkkauksen ja kommunikaatio-ohjaus. He opiskelevat korkeakoulussa 4 vuotta osallisuuteen, vuorovaikutukseen, kommunikaatioon ja kielelliseen saavutettavuuteen liittyviä asioita.

Haluamme kiinnittää huomiota osaavan henkilökunnan saamiseen ja heidän työhyvinvointinsa turvaamiseen. Jotta vammaisten henkilöiden osallisuus ja itsemäärääminen käytännössä toteutuvat, niin sosiaalityöntekijät, ohjaajat ja lähiytöntekijät tarvitsevat lisäkoulutusta puhetta tukevasta, korvaavasta ja täydentävästä kommunikoinnista ja selkokielestä sekä asiakkaiden perus- ja ihmisoikeuksista lähtevän toimintakulttuurin edistämisestä. Tämä on huomioitava ammatillisessa

perus- ja täydennyskoulutuksessa sekä työyhteisövalmennuksessa. Myös viittomakielisten ja saamenkielisten vammaisten oikeudet omaan kieleen ja kulttuuriin vammaispalveluissa on turvattava.

34. Muut vapaamuotoiset huomiot esityksestä.

Henkilökohtaisen avun kuluina tulee huomioida henkilökohtaisten avustajien vastuuvakuutukset niin, ettei vaikeavammainen henkilö enää jatkossa ole isännän vastuulla velvollinen maksamaan työntekijänä toimivan henkilön aiheuttamien vahinkojen maksumies.

Työelämässä yleisesti työnantajilla on käytössä lakiasiantuntija työelämäkiistojen selvittämiseen. Tämä tulee taata myös vaikeavammaisille työnantajana toimiville henkilöille. Hyvinvointialueilla on oltava velvollisuus tarjota esimies- ja työnantajuuskoulutusta sekä näiden kertausta.

Määritelmässä "tavanomainen elämä" pitäisi erityisesti ottaa huomioon, että se olisi vammaisten omannäköistä elämää. Esim. ulkomaanmatkojen osalta. Yhteiskunnassa osa ihmisistä matkustaa ulkomaille monta kertaa vuodessa osa ei ollenkaan. Näin on myös vammaisten henkilöiden osalta.

Huomioita hallituksen esityksen yleisperusteluihin

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti keskeisten suomalaisten vammaisjärjestöjen EI myytävänä-kansalaisaloitteen pohjalta nk. osallisuustyöryhmän valmistelevaan eduskunnan antamaan ensimmäiseen lausumaan muutosesityksiä. Ei myytävänä-kansalaisaloitteen syy oli pitkäkestoisten, usein elämänmittaisten palveluiden kilpailuttaminen järjestämistapana. Se oli iso puute ja vahinko.

Osallisuustyöryhmän toimeksianto ja työryhmän johdon tehtävärajaus ei mahdollistanut vammaisten henkilöiden palveluiden järjestämistavan käsittelyä. Työryhmän keskusteluissa tuotiin esiin, että vammaisilla henkilöillä ei ole subjektiivista oikeutta em. palveluiden järjestämistapaan. Tämä valinta on erittäin ongelmallinen, mikä näkyy myös lakiesityksestä. Asiaa on eritelty jäljempänä tarkemmin.

Osallisuustyöryhmä valmisti hyviä muutosehdotuksia sosiaalihuoltolain palvelusuunnittelua koskeviin säännöksiin. Osallisuustyöryhmän yksimielisiä ehdotuksia on kuitenkin jätetty pois tästä lainsäädäntöesityksestä, mitä on vaikea ymmärtää.

On tärkeätä todeta, että hallituksen lakiesitys ei paranna vammaisten henkilöiden keskinäistä yhdenvertaisuutta. Osa vammaisista henkilöistä voi järjestää myös pitkäaikaiset palvelunsa henkilökohtaisen avun kautta. Tässä menettelyssä he voivat vaikuttaa itseä koskevaan päätöksentekoon merkittävästi, olla keskeinen osallinen menettelyssä. Osa vammaisista henkilöistä, erityisesti kehitysvammaiset ja autismikirjon henkilöt jäävät ilman näitä vaikuttamismahdollisuuksia. He jäävät käytännössä ilman osallisuutta itseä koskevaan päätöksentekoon. Ja edelleen tyytymään ylhäältä päin ja itsen ulkopuolelta kilpailutuksella järjestettäviin palveluihin. Myöhempänä on kuvattu tarkemmin, millaisia kielteisiä vaikutuksia tämä aiheuttaa näiden vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksiin sekä ovat luomassa sitä kautta kielteisiä kokemuksia hallinnosta ja hyvän hallinnon takeista.

Hallituksen lakiesityksessä on viittauksia Suomea sitovaan YK:n vammaisyleissopimukseen, joka tuli voimaan kesäkuussa 2016. Hallituksen esityksen yleisperusteluissa ei kuitenkaan tuoda esille YK:n vammaisyleissopimuksen 12 ja 13 artiklaa, joissa käsitellään vammaisen henkilön oikeusturvaa. Vammaisyleissopimus edellyttää, että vammaisella henkilöllä on tasavertainen oikeusturva muihin henkilöihin nähden. Kuitenkin kilpailuttamiseen liittyvissä hankintapäätöksissä valitusoikeus markkinaoikeustuomioistuimeen on vain palveluiden järjestäjällä ja palveluntuottajilla. Tästä asiasta vielä jäljempänä tarkemmin. Mutta eriytyvä oikeusturva johtaa hankintapäätöksissä huomattavasti heikompaan oikeusturvaan kuin palveluiden järjestäjien ja palveluntuottajien oikeusturva. Tämä on myös perusoikeudellisesti hyvin ongelmallinen tilanne. Perusoikeudet ovat tarkoitettut kansalaisten turvaksi viranomaisten päätöksentekoa ja mielivaltaa vastaan. Näissä kysymyksissä tasa-arvoinen oikeusturva on poistettu. Näitä perusoikeuksia ei myöskään ole tarkoitettu viranomaisille ja päätöksentekijöille. Eikä myöskään sellaisille osakeyhtiöille, jotka eivät ole suoraan jonkun luonnollisen henkilön omistamia. Suurin osa palveluntuottajista on juuri henkilöomistuksesta suoraan riippumattomia yhtiöitä.

Suomi on liittynyt myös YK:n vammaisyleissopimuksen valinnaiseen lisäpöytäkirjaan. Se tarkoittaa sitä, että YK:n vammaiskomitea voi antaa sopimukseen liittyen yleiskommentteja ja suosituksia jäsenvaltioille. YK:n vammaiskomitea on antanut näitä suosituksia, joita hallituksen lakiesityksessä olisi pitänyt mainita merkittävästi nykyistä enemmän. Viittauksia ko. sopimukseen aivan liian vähän, samoin viittauksia vammaisyleiskomitean suosituksiin aivan liian vähän.

Tämä puute on erityisen merkittävä myös ajankohtaiseen maailmanpoliittiseen tilanteeseen liittyen. Kansainväliset sopimukset ovat osa kansainvälistä ihmisoikeus- ja turvallisuusrakennetta, jolla on merkitystä kaikkien jäsenvaltioiden oikeudellisille ja hallinnollisille toimille.

Euroopan Unionin Lissabonin sopimukseen kuuluva perusoikeusasiakirja vuodelta 2009

Suomi on Lissabonin sopimuksen yhteydessä vuonna 2009 hyväksynyt myös ko. sopimukseen sisältyvän Euroopan Unionin perusoikeuskirjan. Tuon perusoikeuskirjan 41 artiklassa on määritelty hyvän hallinnon takeita kansalaisille silloin, kun jäsenvaltio soveltaa EU:n lainsäädäntöä. Kansallinen hankintalainsäädäntö perustuu EU:n hankintadirektiiviin.

Hallituksen lakiesityksessä ei tuoda esiin lainkaan ko. Euroopan Unionin perusoikeusasiakirjaa. Suomessa ei ole noudatettu eikä tuotu esiin hankintalain mukaisissa kilpailutuksissa EU:n perusoikeuskirjan Suomea velvoittavia artikloja, erityisesti sen 41 artiklan säännöksiä. Nämä perusoikeuskirjan säännökset antavat keskeiset edellytykset hallintoprosessuaalisille menettelyille silloin, kun Suomi soveltaa Euroopan unionin direktiiviä.

Hyvään hallintoon kuuluu perusoikeuskirjan 41 artiklan 2 kohdan mukaan erityisesti kolme menettelyllistä oikeutta: oikeus tulla kuulluksi, oikeus tutustua asiakirjoihin ja oikeus saada perusteltu päätös. Vammaisen henkilön palveluita järjestettäessä oikeuteen tulla kuulluksi kuuluu olennaisesti vammaisen henkilön avun ja tuen tarpeiden huolellinen, yksilöllinen selvittäminen. Tätä ei kilpailuttamisessa kuitenkaan tehdä. Kilpailuttamisessa annetaan massahintoja, jotka eivät perustu kenenkään yksilöllisiin tarpeisiin. Pahimmillaan annettuihin hintoihin liittyy palveluntuottajien ko. tarpeisiin täysin liittymättömät motiivit kuten markkinaosuusien valtaaminen.

Hankintapäätöksiä kehitysvammaiset ja autismläiset henkilöt eivät myöskään saa tiedoksi: Eriytyväkin oikeussuojaa on mahdotonta käyttää, jos ei ole tietoa tehdystä hankintapäätöksestä.

Suomea ei mairittale se, että emeritusprofessori Olli Mäenpää kertoo viime elokuussa ilmestyneessä teoksessaan ”Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet” (Mäenpää s. 21. Edita 2021) Suomen edustajan oikeuskansleri Paavo Nikulan vaikuttaneen paljon juuri näiden artiklojen sisältöön. Nikula toimi Suomen hallituksen edustajana perusoikeuskirjan valmistelukunnassa. Muissa EU:n jäsenvaltioissa ei otettukaan käyttöön kilpailuttamismenettelyä Suomen ohella kuin Iso-Britanniassa. Siellä voimakas kansalaisyhteiskunta vaikutti vahvasti siihen, että jo vuonna 2009 Iso-Britanniassa säädettiin henkilökohtaisen budjetoinnin käyttöön ottamisesta.

Oikeusturva perusoikeutena – toteutuuko hankintapäätöksissä

Hallituksen vammaispalvelulakiesityksessä ei arvioida vammaisten henkilöiden oikeusturvaa hankintalain mukaisten kilpailutusten hankintapäätöksissä mikä on valitettavaa järjestämistavan valintaan liittyvien kysymysten vuoksi.

Kehitysvammaisten ja autismitietäjien henkilöiden pitkäkestoisia, usein elämänmittaisia palveluita on järjestetty Suomessa hankintalain mukaisella kilpailuttamisella vuodesta 2007 alkaen. Näin on tehty, jos kunta, kuntayhtymä tai Kansaneläkelaitos ei itse tuota ko. palveluita. Kilpailuttamiseen pohjautuvalla hankintapäätöksellä on merkittävä vaikutus vammaisten henkilöiden elämään. Kilpailutuksissa määritellään palveluissa käytettävä henkilöresurssi ja muut palvelun olennaiset osatekijät ilman, että sillä on mitään yhteyttä vammaisten henkilöiden tarvitsemaan apuun ja tukeen. Tarvittava apu ja tuki tulee (301/2014 §§ 36-39) selvittää ja määritellä yksilöllisesti. Kilpailutetuissa sopimuksissa päätetään usein myös erilaista maksuista, joilla on iso vaikutus palvelujen käyttäjien toimeentuloon. Kilpailutuksiin osallistuvilla palveluntuottajilla voi olla myös erilaisia muita motiiveja, jotka eivät liity ko. palvelun jatkuvaan tuottamiseen. Ne voivat pyrkiä kasvattamaan markkinaosuuksiaan tai hankkia uusia palvelusopimuksia, joita myydään yrityskaupoin eteenpäin.

Kempeleen kehitysvammaisten tukiyhdistys ry. ja Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. tekivät valituksen markkinaoikeuteen Kempeleen kunnan hankintapäätöksestä vuonna 2008. Kuusi kajaanilaista kehitysvammaista henkilöä ja heidän läheistensä tekivät vastaavan valituksen Pohjois-Suomen hallinto-oikeudelle Kainuun maakuntayhtymän hankintapäätöksestä vuonna 2016. Pohjois-Suomen hallinto-oikeus siirsi asian käsittelyn Markkinaoikeuteen. Markkinaoikeus hylkäsi nämä valitukset, koska he eivät olleet palveluntuottajia eivätkä siten asianosaisia. Kempeleen kunnan hankintapäätöksessä voittanut palveluntuottaja asetti mm. asukkaiden vuokrat ja ateriamaksut korkeammiksi kuin heidän käytettävissään olevat tulot olivat. Kainuun maakuntayhtymä alensi runsaalla henkilötövuodella tarvittavaa henkilöstöresurssia ilman, että asukkaiden toimintakykyä ja tarvittavaa apua ja tukea oli selvitetty. Kilpailutukset ja tehdyt hankintapäätökset koskettavat mitä vakavimmalla tavalla juuri näitä haavoittuvimmassa asemassa olevia henkilöitä. Epäoikeudenmukaisuuden kokemus on johtanut asian tiimoilta mm. useisiin suomalaisten vetoomuskirjelmiin Euroopan Parlamentin vetoomusvaliokuntaan. Vetoomuskirjelmät ovat vielä ratkaisematta vetoomusvaliokunnassa.

Kansaneläkelaitoksen järjestämässä puhe- ja kuulovammaisten tulkkipalvelun kilpailutuksessa vuonna 2016 aiheutettiin merkittäviä kielteisiä vaikutuksia ko. palvelua käyttäville henkilöille. Erityisesti siksi, että kilpailutus johti pitkiäkin aikoja tulkkeina toimineiden henkilöiden vaihtumiseen. Näistä tapauksista on kerrottu myös julkisuudessa. Muun muassa Helsingin Sanomissa kuoron insinööriopiskelijan pysyvien ja sähköalan erikoissanaston viittomakielellä oppineiden tulkkien menettämisen erittäin kielteisistä vaikutuksista. Epäoikeudenmukaisuuden kokemusta lisäsi se, että ko. henkilöt eivät voineet valittaa ko. hankintapäätöksestä markkinaoikeuteen, mutta ko. palveluja tarjoavat yritykset sen saattoivat tehdä. Ja myös tekivätkin. Kuurojen liitto ry. kysyi asiasta

eduskunnan oikeusasiamieheltä, jonka vastauksella ei kuitenkaan voinut olla vaikutusta ko. Kansaneläkelaitoksen hankintapäätökseen. Palveluntuottajayrittäjien valitus johti Kansaneläkelaitokselle annettuun uhkasakkoon ja velvollisuuteen sen uhalla järjestää kilpailutus uudestaan.

Eriytyvä oikeussuojatie

Hankintalain oikeussuojakeinot muodostavat kehitysvammaisille ja autismikirjon henkilöille perusoikeudellisesti ristiriitaisen elementin suhteessa perustuslakiin. Ylipääntään kaikki palvelunkäyttäjät todetaan tahoiksi, "joita asia ei koske" valittaessaan hankintapäätöksistä markkinaoikeuteen. Tällä perusteella valitukset hylätään välittömästi. Tärkeätä on tunnistaa, että kehitysvammaisilla ja autismikirjon ihmisillä on erityinen intressi niihin palveluihin, joita hankintapäätöksillä järjestetään. Heidän tarvitsemansa palvelut ovat pitkäkestoisia, usein elämänmittaisia palveluita, jotka ovat käyttäjilleen perustuslain 19 §:n mukaisia, välttämättömiä sosiaali- ja terveyspalveluita. Vamma on pysyvä matkakumppani. Usein kehitysvammaisen ja autismikirjon henkilön toimintakyky heikentyy ihmisen ikääntyessä, jolloin myös välttämättömän avun ja tuen tarve kasvaa. Hankintapäätöksellä on pitkäaikainen vaikutus kehitysvammaisen ja autismikirjon ihmisen elämään. Uusintakilpailutuksilla on pääsääntöisesti alennettu henkilöstöresursseja.

Ainoastaan palvelun järjestäjä ja palveluntuottajat saavat muutoksenhakuoikeuden markkinaoikeuden kautta. Palvelunkäyttäjät joutuvat turvautumaan joko kunnallisvalitukseen tai hallintovalitukseen tai kuntapäätöksissä molempiin. Palvelunkäyttäjien oikeusturvaa hankintapäätöksien yhteydessä voitaneen pitää heikkona sekä prosessuaalisesti että aineellisesti. Oikeusturvaprosessin osalta on mahdotonta käynnistää sitä, jos ei saa hankintapäätöstä tiedoksi. Usein he eivät edes tiedä, että sellainen päätös ylipäänsä on valmistelussa tai tehty.

Prosessuaalisesti ja aineellisesti on käytännössä mahdotonta muuttaa lainvoimaiseksi tullutta markkinaoikeuden päätöstä, vaikka yksilötasolla teoreettisesti hallinto- tai kunnallisvalitus menestyisi. Sellaisesta menestymisestä meillä ei ole oikeuskäytännössä minkäänlaista näyttöä. Korkeimpaan hallinto-oikeuteen tällaiset valitukset eivät ole edenneet. Tämä asiantila heikentää merkittävästi hyvää hallintoa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Asiantilaan liittyy vakava perusoikeudellinen ongelma myös sikäli, että perusoikeudet on tarkoitettu suojaamaan kansalaista, yksilöä. Perusoikeudet eivät anna suojaa julkisille viranomaisille eivätkä myöskään osakeyhtiöille, jos niihin ei pystytä liittämään vahvaa henkilökohtaista osuutta. Markkinaoikeustie rajattuna oikeussuojatienä heikentää kansalaisen oikeudellista asemaa suhteessa julkisiin viranomaisiin ja osakeyhtiömuotoisiin palveluntuottajiin. Ja vahvistaa edellä mainittujen tahojen oikeudellista asemaa ja mahdollisuutta järjestää palveluja ilman niitä käyttävien ihmisten osallisuutta ja myötävaikutusta. Tämä heikentää hyvän hallinnon edellytyksiä ja luo rakenteellisia mahdollisuuksia toimia ilman kansalaisten myötävaikutusta. Asiantila on omiansa rapauttamaan kansalaisten luottamusta hyvään hallintoon, päätöksentekijöihin ja viranomaisiin. Se luo myös rakenteellisia edellytyksiä huonolle palvelulle ja jopa hyväksikäytölle.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta ei käsitellyt kummassakaan laajemmassa hankintalain uudistuksessa (vuodet 2005-2007 ja 2013-2016) hankintalain oikeussuojakysymystä ja sen suhdetta perustuslain 21 §:n takaamiin perusoikeuksiin lainkäytön piirissä oleville. Asian perustuslainmukaisuuden käsittelylle ei ilmeisesti lainvalmistelun yhteydessä ole tuolloin tarvetta

todettu. Eikä tämä kysymys ole noussut esiin myöskään vammaispalvelulain uudistamisen yhteydessä.

Rahoitus

Vammaispalvelujen riittävä rahoitus tulee turvata, jotta Suomi voi täyttää YK:n vammaissopimuksen velvoitteet ja vammaisten ihmisten ihmis- ja perusoikeudet toteutuvat.

Vasama Leila
Suomen Sosialidemokraattinen Puolue